

Herta Müller

Hartedier

Uit het Duits vertaald door
Ria van Hengel

DE GEUS

ALS WE ZWIJGEN, worden we vervelend, zei Edgar, als we praten, worden we belachelijk.

We zaten al te lang over de foto's op de grond gebogen. Van het zitten waren mijn benen gaan slapen.

Met de woorden in onze mond vertrappen we evenveel als met onze voeten in het gras. Maar ook met ons zwijgen.

Edgar zweeg.

Vandaag kan ik mij nog geen graf voorstellen. Alleen een ceintuur, een raam, een noot en een touw. Elke dood ziet er voor mij uit als een zak.

Als iemand dat hoort, zei Edgar, verklaart hij je voor gek.

En als ik me dat indenk, heb ik het gevoel dat elke dode een zak met woorden achterlaat. Mij schieten altijd de kapper en de nagelschaar te binnen, omdat doden die niet meer nodig hebben. En, dat doden nooit meer een knoop verliezen.

Zij hebben misschien anders dan wij gemerkt dat de dictator een fout is, zei Edgar.

Zij hadden het bewijs, want ook wij waren voor onszelf een fout. Omdat we in dit land moesten lopen, eten, slapen en iemand liefhebben in angst, totdat we de kapper en de nagelschaar weer nodig hadden.

Wanneer iemand kerkhoven maakt alleen omdat hij loopt, eet, slaapt en iemand liefheeft, zei Edgar, dan is hij een grotere fout dan wij. Een fout voor iedereen, een overheersende fout is hij.

Het gras staat in ons hoofd. Als we praten, wordt het gemaaid. Maar ook als we zwijgen. En het gras komt voor de tweede, voor de derde keer op, zoals het wil. En toch hebben we geluk.

LOLA KWAM UIT het zuiden van het land en als je naar haar keek, zag je een arm gebleven streek. Ik weet niet waar je die zag, misschien op haar jukbeenderen, of om haar mond, of midden in haar ogen. Zoiets is moeilijk te zeggen, van een streek even moeilijk als van een gezicht. Elke streek in het land was arm gebleven, ook in elk gezicht. Maar de streek van Lola, en hoe je die zag op haar jukbeenderen, of om haar mond, of midden in haar ogen, was misschien nog armer. Meer streek dan landschap.

De droogte vreet alles op, schrijft Lola, behalve de schapen, de meloenen en de moerbeibomen.

Maar het was niet de droge streek die Lola naar de stad had gedreven. Wat ik leer, laat de droogte onverschillig, schrijft Lola in haar schrift. De droogte merkt niet hoeveel ik weet. Alleen wat ik ben, dus wie. Iets worden in de stad, schrijft Lola, en na vier jaar teruggaan naar het dorp. En dan niet onderlangs over de stoffige weg, maar bovenover, door de takken van de moerbeibomen.

Ook in de stad stonden moerbeibomen. Maar niet buiten op straat. Ze stonden op de binnenplaatsen. En niet op veel binnenplaatsen. Alleen op die van oude mensen stonden ze. En onder de bomen stond een leunstoel. De zitting was bekleed met fluweel. Maar het fluweel was vlekkerig en gescheurd. En

het gat was van onderaf dichtgestopt met een bosje hooi. Het hooi was door het zitten in elkaar gedrukt. Het hing onder de zitting uit als een vlecht.

Als je dichterbij de afgedankte leunstoel kwam, kon je zien dat de afzonderlijke halmen nog aan de vlecht zaten. En dat ze eens groen waren geweest.

Op de binnenplaatsen met de moerbeibomen viel de schaduw als rust op een oud gezicht dat in de stoel zat. Als rust, want ik liep tot mijn eigen verrassing die binnenplaatsen op en kwam er zelden terug. In deze zeldzaamheid liet een draad van licht die kaarsrecht vanuit de boomkruin op het oude gezicht viel, een verre streek zien. Ik keek langs die draad naar beneden en naar boven. Er liep een huivering over mijn rug, omdat deze rust niet uit de moerbeitakken kwam, maar uit de eenzaamheid van de ogen in het gezicht. Ik wilde niet dat iemand mij zag op die binnenplaatsen. Dat iemand mij vroeg wat ik daar deed. Ik deed niet meer dan wat ik zag. Ik keek lang naar de moerbeibomen. En daarna, voordat ik weer wegging, nog eens naar het gezicht dat in de stoel zat. Het gezicht droeg een streek. Ik zag een jonge man of een jonge vrouw die streek verlaten en een zak met een moerbeiboom meenemen. Ik zag al die meegenomen moerbeibomen op de binnenplaatsen van de stad.

In Lola's schrift las ik later: Wat je meeneemt uit je streek, sla je op in je gezicht.

Lola wilde vier jaar Russisch studeren. Het toelatingsexamen was gemakkelijk geweest want studieplaatsen waren er genoeg, zowel aan de universiteit als aan de scholen in het land. En Russisch was slechts voor weinigen een wens. Wensen zijn moeilijk, schrijft Lola, doelen zijn gemakkelijker. Een man die iets studeert, schrijft Lola, heeft schone nagels. Over vier jaar

gaat hij met me mee, want zo iemand weet dat hij op het dorp een meneer is. Dat de kapper bij hem thuis komt en bij de deur zijn schoenen uittrekt. Nooit meer schapen, schrijft Lola, nooit meer meloenen, alleen moerbeibomen, want bladeren hebben we allemaal.

Een klein vierkant als kamer, een raam, zes meisjes, zes bedden, onder elk bed een koffer. Naast de deur een ingebouwde kast in de muur, aan het plafond boven de deur een luidspreker. De arbeiderskoren zongen van het plafond naar de muur, van de muur naar de bedden, totdat de nacht kwam. Dan zwegen zij, net zoals de straat achter het raam en zoals het verwilderde park buiten, waar niemand meer doorheen liep. Van dat kleine vierkant waren er veertig in elk studentenhuis.

Iemand zei, de luidsprekers zien en horen alles wat wij doen.

De kleren van de zes meisjes hingen stijf tegen elkaar aan in de kast. Lola had de minste kleren. Zij trok de kleren van alle meisjes aan. De kousen van de meisjes lagen onder de bedden in de koffers.

Iemand zong:

Mijn moeder zegt
als jij gaat trouwen
geef ik jou
twintig grote kussens
allemaal vol muggen
twintig kleine kussens
allemaal vol mieren
twintig zachte kussens
allemaal vol rotte bladeren

en Lola zat op de vloer naast haar bed en deed haar koffer open. Ze woelde tussen de kousen, haalde er een klont

verwarde benen en tenen en hielen uit en hield die voor haar gezicht. Ze liet de kousen op de grond vallen. Lola's handen trilden, en van haar ogen waren er meer dan twee in haar gezicht. Haar handen waren leeg en er staken er meer dan twee van in de lucht. Bijna evenveel handen staken er in de lucht als er kousen op de grond lagen.

Ogen, handen en kousen konden elkaar niet verdragen in een lied dat gezongen werd, twee bedden verder. Staande gezongen door een klein hoofd dat heen en weer wiegde met een zorgrimpel op het voorhoofd. Een lied waaruit de rimpel meteen weer verdwenen was.

Onder elk bed stond een koffer met een kluwen katoenen kousen. In het hele land heetten ze patentkousen. Patentkousen voor meisjes die panty's wilden zo glad en dun als een vliesje. En haarlak wilden de meisjes, mascara en nagellak.

Onder de kussens van de bedden lagen zes doosjes mascara. Zes meisjes spuugden in de doosjes en roerden het roet met een tandenstoker om, totdat het zwarte papje eraan vast bleef zitten. Dan sperden zij hun ogen wijd open. De tandenstoker kraste over het ooglid, de wimpers werden zwart en vol. Maar een uur later sprongen er grijze gaten tussen de wimpers. Het spuw was opgedroogd en het roet viel op de wangen.

De meisjes wilden wel roet op hun wangen, wimperroet op hun gezicht, maar nooit meer roet van fabrieken. Alleen heel veel vliedsdunne panty's, want daar kwamen zo snel ladders in, die de meisjes bij de enkel en bij de dij moesten stoppen. Stoppen en plakken met nagellak.

Het zal moeilijk zijn om de overhemden van een meneer wit te houden. Het zal mijn liefde zijn als hij na vier jaar met me meegaat naar de droogte. Als het hem lukt om met witte overhemden de mensen op straat de ogen uit te steken, zal

het mijn liefde zijn. En als hij een meneer is, bij wie de kap- per thuis komt en bij de deur zijn schoenen uittrekt. Het zal moeilijk zijn om de overhemden wit te houden met al dat vuil waar de vlooien in rondspringen, schrijft Lola.

Lola zei, er zitten zelfs vlooien op de schors van de bomen. Iemand zei, dat zijn geen vlooien, luizen zijn het, bladluizen. Lola schrijft in haar schrift: Bladvlooien zijn nog erger. Iemand zei, op mensen komen ze niet, want mensen hebben geen bladeren. Lola schrijft, op alles komen ze als de zon brandt, zelfs op de wind. En bladeren hebben we allemaal. Bladeren vallen af als je niet meer groeit, omdat de kindertijd voorbij is. En bladeren komen terug als je verschrompelt, omdat de liefde voorbij is. Bladeren groeien zoals ze willen, schrijft Lola, net als het lage gras. Twee, drie kinderen in het dorp hebben geen bladeren, en zij hebben een lange kindertijd. Ze zijn enig kind, omdat hun vader en moeder ontwikkelde mensen zijn. De bladvlooien maken van oudere kinderen jongere kinderen, van een vierjarige een driejarige, van een driejarige een eenja- rige. En nog een halfjarige, schrijft Lola, en nog een pasgebo- rene. En hoe meer broertjes en zusjes de bladvlooien maken, des te korter wordt de kindertijd.

Een grootvader zegt: Mijn druivenschaar. Ik word ouder en met de dag kleiner en dunner. Maar mijn nagels groeien har- der en worden dikker. Hij knipte zijn nagels met de druiven- schaar.

Een kind laat haar nagels niet knippen. Dat doet pijn, zegt het kind. De moeder bindt het kind met de ceintuurs van haar jurken aan de stoel vast. Het kind heeft troebele ogen en het huilt. De moeder laat de nagelschaar vaak uit haar handen vallen. Voor elke vinger valt de schaar op de grond, denkt het kind.

Op een van de ceintuurs, op de grasgroene, druppelt bloed. Het kind weet: als je bloedt, dan ga je dood. De ogen van het kind zijn nat en zien de moeder wazig. De moeder heeft het kind lief. Ze heeft het lief als een verslaving en kan zich niet staande houden, want haar verstand zit net zo aan de liefde vast als het kind aan de stoel. Het kind weet: moeder moet met haar vastzittende liefde de handen van het kind kapotknippen. Ze moet de afgeknipte vingers in de zak van haar jasschort stoppen en naar buiten gaan, alsof de vingers iets zijn om weg te gooien. Buiten, waar niemand haar meer ziet, moet ze de vingers van het kind opeten.

Het kind vermoedt dat moeder 's avonds zal liegen en knikken als grootvader haar vraagt: Heb je de vingers weggegooid.

En wat ze zelf 's avonds zal doen, vermoedt het kind. Dat ze *ze heeft de vingers* zal zeggen en alles zal beschrijven:

Ze is met de vingers naar buiten gegaan, naar het erf. Ze is op het grasveld geweest. Ook in de tuin is ze geweest, op het pad en tussen de bloemen. Langs de muur heeft ze gelopen en achter de muur. Ze is bij de gereedschapskast met de schroeven geweest. Ook bij de kleerkast. Ze hilde met haar gezicht in de kast. Met haar ene hand veegde ze haar wangen af. Haar andere hand haalde ze uit de zak van haar jasschort en dan stopte ze hem in haar mond. Telkens weer.

De grootvader legt zijn hand op zijn mond. Misschien wil hij hier binnen laten zien hoe je buiten vingers eet, denkt het kind. Maar de hand van de grootvader beweegt niet.

Het kind praat door. Terwijl ze praat, blijft er iets op haar tong liggen. Het kind denkt, het kan alleen maar de waarheid zijn die op je tong gaat liggen als een kersepit die niet in je keel wil vallen. Zolang ze praat en haar stem haar oor bereikt, wacht ze op de waarheid. Maar zodra je zwijgt, denkt het kind, is alles gelogen, omdat de waarheid in je keel is gevallen.

Omdat je mond het woord *opgegeten* niet heeft uitgesproken.

Dat woord kan het kind niet over haar lippen krijgen. Alleen:

Ze is bij de pruimeboom geweest. Op het tuinpad heeft ze de rups niet vertrappt, haar schoen heeft hem ontweken.

De grootvader slaat zijn ogen neer.

De moeder wil van het onderwerp af en haalt nu naald en draad uit de kast. Ze gaat op de stoel zitten en strijkt haar jasschort glad totdat je de zak ziet. Ze legt een knoop in de draad. Moeder bedriegt de zaak, denkt het kind.

De moeder zet een knoop aan. Het nieuwe garen bedekt het oude garen. Iets is er waar aan het bedrog van de moeder, want de knoop van haar jasschort zit los. De knoop krijgt het dikste garen. Ook het licht van de gloeilamp heeft draden als garen.

Dan knijpt het kind haar ogen dicht. Achter haar gesloten ogen hangen de moeder en de grootvader aan een koord van licht en garen boven de tafel.

De knoop met het dikste garen blijft het langste zitten. Moeder zal hem nooit verliezen, denkt het kind, nog eerder gaat hij stuk.

De moeder gooit de schaar in de linnenkast. De volgende dag en elke woensdag tot nu toe komt de kapper de grootvader bezoeken.

De grootvader zegt: Mijn kapper.

De kapper zegt: Mijn schaar.

In de Eerste Wereldoorlog begon mijn haar uit te vallen, zegt de grootvader. Toen mijn hoofd helemaal kaal was, wreef de compagnieskapper mijn hoofdhuid in met bladersap. Mijn haar ging weer groeien. Mooier dan het was, zei de compagnieskapper. Hij hield van schaken. De compagnieskapper kwam op het idee van bladersap omdat ik dichtbebladerde takken meebracht, waar ik een schaakspel van sneed. Er zaten

asgrauwe en rode bladeren aan de takken van dezelfde boom. En even verschillend als de bladeren was ook het hout. Ik maakte een schaakspel met een donkere en een lichte helft. De lichte bladeren werden pas aan het eind van de herfst donker. De bomen hadden die twee kleuren omdat de asgrauwe takken elk jaar zo achterbleven in hun groei. Die twee kleuren waren goed voor mijn schaakstukken, zei de grootvader.

Eerst knipt de kapper het haar van de grootvader. De grootvader zit op zijn stoel zonder zijn hoofd te bewegen. De kapper zegt: Als je je haar niet knipt, wordt je hoofd een wildernis. De moeder bindt het kind zolang de kapper er is met de ceintuurs van haar jurken aan de stoel vast. De kapper zegt: Als je je nagels niet knipt, worden je vingers schoppen. Alleen de doden mogen lange nagels houden.

Losmaken, losmaken.